

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İb-nülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1928, s. 677; Mehdi Beyânî, *Ahvâl ü Âşâr-ı Hoşnûvî-sân*, Tahran 1346 hş., II, 409; Kâdî Ahmed Kummî, *Gülîstân-ı Hüner* (nşr. A. S. Hânsârî), Tahran 1352 hş., s. 58; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hâf*, İsfahan 1362 hş., s. 449, 460, 461; Filiz Çağman—Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri*, İstanbul 1979, s. 30; P. P. Soucek, "Abd-al-Karîm K̄arazmî", *EIr.*, I, 123-125.

ALİ ALPARSLAN

ABDÜLKERİM el-HATTÂBÎ

(عبدالكريم الخطابي)

(1882-1963)

Kuzey Afrika'da

Fransız ve İspanyol işgaline karşı silâhlî mücadeleyi başlatan mücahid, Rif Cumhuriyeti'nin kurucusu ve başkanı (1921-1926).

Asıl adı Muhammed b. Abdülkerîm'dir. Fas'ın Rif bölgesindeki Ecdîr şehrinde doğdu. Babası, Uriyagel (Vuryâgel) kabilesinin şeyhiydi. İlk ve orta öğrenimi Melîle'de (Melilla), yüksek öğrenimini Kayrevan Üniversitesi'nde yaptı. İspanyolca ve Fransızca öğrendi. İslâmî ilimler yanında Batı kültüründe de kendisini yetiştirdi. 1906'da Melîle'de *Telegrama del Rif* gazetesinde editör olarak çalışmaya başladı. Bir müddet kadılık yaptıktan sonra 1914'te kâdilkudâtlığa getirildi. İspanya'nın himayesi altında bulunan ülkesinde bağımsızlığı ve halifelîği savunduğu için tutuklanarak dîvânîharp'te yargılandı. Bir müddet hapis yattı.

Babası I. Dünya Savaşı yıllarında İspanyollar'a karşı mücadele etti. 1920 yılında onun ölümünden sonra kabilenin başına geçen Abdülkerîm, Rif bölgesinde diğer kabilelerin de katılmasıyla bağımsız bir yönetim kurmaya çalıştı. Bu amaçla İspanyollar'a karşı cihad açtı. 22 Haziran 1921'de Annoual'da İspanyol ordusunu yenilgiye uğratması, onun halk arasındaki nüfuz ve şöhretini arttırdı. Bir süre sonra Rif Cumhuriyeti'ni ilân etti (19 Eylül 1921) ve bu devletin başkanı oldu. Bölgede hâkimiyetini güçlendirmek için çeşitli mücadelelere girişti. İslâmî esaslarla çağdaş kurumları bağdaştırmak suretiyle idarî, malî ve hukukî alanlarda ülkesini teşkilâtlandırmaya çalıştı. Kabile temsilcilerinden oluşan bir meclis kurdu; meclise karşı sorumlu olacak bakanlar tayin etti.

Rif Cumhuriyeti'nin gücü ve nüfuzu artınca dışarıda tanınması için teşeb-

büse geçtiyse de başarılı olamadı. Devletin giderek güçlenmesi ve bölgeye hâkim olması, Fransa'nın sömürgesi durumundaki Fas Sultanlığı'nı ve İspanyollar'ın bölgedeki geleceğini tehdit etmeye başladı. Fransa, Kuzey Afrika'da kendisine karşı gelişecek ayaklanmalara cesaret vermesinden ve onlara destek olmasından korktuğu için Abdülkerîm'i etkisiz hale getirmeye çalıştı. Rif bölgesinde yaygın olan tarikatların toplum yapısında etkileri büyüktü. İslâmî özden saptıkları gerekçesiyle tarikatlarla sempati ile bakmayan Abdülkerîm, onlarla açık bir sürtüşmeye girmemekle birlikte, halk arasındaki tesirlerini sınırlandırmaya çalışıyordu. Onun bu tavırını fırsat bilen Fransızlar tarikat mensuplarını silâhlandırarak ayaklandırmaya çalıştılar. Diğer taraftan İspanya ve Fransa, Abdülkerîm'e karşı girişecekleri savaş hususunda anlaşarak güneyden ve kuzeyden harekete geçip kalabalık ordularıyla onun kuvvetlerini bozguna uğrattılar ve kendisini de esir aldılar. Böylece Rif Cumhuriyeti son bulmuş oldu (1926).

Fransa'nın Hint Okyanusu'ndaki Réunion adasına sürgün edilen Abdülkerîm orada yirmi bir yıl kaldı. Nihayet 1947'de Fransa'ya nakline izin verilmesi üzerine bindiği gemi Süveyş Kanalı'ndan geçerken kaçıp Mısır'a sığındı. Burada Habîb Burgiba ve Allâl el-Fâsî gibi Kuzey Afrikalı milliyetçi liderlerle birlikte, hayatı boyunca başkanlığını yapacağı Mağrib Kurtuluş Komitesi'ni (Lecnetü tahrîrî'l-Mağribî'l-Arabî) kurdu (9 Aralık 1947). Hareket tarzı konusunda arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düşen Abdülkerîm, Batılı işgalcilere karşı tedhiş hareketlerini tasvip etmemekle beraber istiklâl davasında tâvize de yanaşmamaktaydı. Nitekim Fas'ın istiklâlini kazanmasından sonra Sultan V. Muhammed'in 1958'de

Abdülkerîm el-Hattâbî

yaptığı vatana dönüş davetini, Kuzey Afrika'nın henüz bütününü düşman istilâsından kurtulmadığı gerekçesiyle reddetti. 6 Şubat 1963'te Kahire'de vefat etti.

Faslılar'ın millî kahramanı olarak tanınan Abdülkerîm, aynı zamanda Kuzey Afrika milliyetçiliğinin öncülerinden ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Asya ve Afrika ülkelerinde Batı sömürgeciliğine karşı gelişen silâhlî kurtuluş hareketlerinin de ilk uygulayıcılarından biridir. Rif Savaşı'nda Fransız ve İspanyollar'a karşı verdiği silâhlî mücadele, sömürge altında bulunan diğer milletlere de örnek teşkil etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Arnold J. Toynbee, *Survey of International Affairs 1925 (The Islamic World)*, London 1927, I, 151-163; Enver el-Cündî, *Terâcîmü'l-â'lâmî'l-mu'âşırîn fi'l-âlemi'l-İslâmî*, Kahire 1970, s. 282-289; Türkkiye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1975, s. 174-176; Salâh el-Akkâd, *el-Mağribü'l-Ârabî*, Kahire 1980, s. 259-270; Fethi Yeken, *el-Mewsû'atü'l-harekiyye*, Amman 1403/1983, I, 169 vd.; Ebü Bekir el-Kâdirî, *Ricâlün 'araftühüm fi'l-mağrib ve'l-meşrîk*, ed-Dârü'l-Beyzâ' 1403/1983, s. 39-57; Zirikîlî, *el-Â'lâm* (nşr. Zühayr Fethullah), Beyrut 1984, VI, 216-217; Jamil M. Abun—Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 378-382, 384; Pessah Shinar, "Abd al-Qâdir and 'Abd al-Krîm", *Studies in Islam*, I/3, New Delhi 1964, s. 150-164; Jean—Louis Miéège, "Abd el-Krîm", *EIn.*, I, 13-14.

ERCÜMENT KURAN

ABDÜLKERİM-İ KEŞMİRÎ

(عبدالكريم الكشميري)

(ö. 1198/1784)

Nâdir Şah dönemi tarihçilerinden.

Doğumu ve ilk zamanlarına dair fazla bilgi yoktur. Nâdir Şah'ın Delhi'yi ele geçirmesi üzerine (1739) onun hizmetine girdi. Şahla birlikte Pencap, Sind, Afganistan, Horasan, Mâverâünnehir ve Hârizm seferlerine katıldı. 1741'de Kazvin seferi sırasında ondan ayrılarak Kerbelâ-Halep yoluyla Mekke'ye gitti. Hac farızasını yerine getirdikten sonra Hindistan'a, 1743'te de Delhi'ye döndü ve orada öldü.

Abdülkerîm-i Keşmîrî, bizzat katıldığı Nâdir Şah'ın seferlerinde gezip gördüğü yerler hakkında bilgi veren *Beyân-ı Vâkı'* veya *Târîh-i Nâdirî* (*Nâdirnâme*) adlı coğrafî, ekonomik ve sosyal bakımdan son derece zengin bir eser kaleme almıştır. Müellif kitabında Nâdir Şah'a dair saray adamlarından edindiği bilgileri de objektif bir şekilde kaydetmiş,